

УДК 378.013

Андрієвський Б.М.

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

Стаття розкриває структуру компетентності сучасного педагога, висвітлює основні напрямки вдосконалення професійної підготовки випускників вищого педагогічного навчального закладу.

Ключові слова: професійна компетентність, компетенція, педагогічні кадри.

Сучасна система суспільних відносин посилює вимоги до професійної компетенції фахівців у всіх сферах життєдіяльності. Розроблення єдиної загальнодержавної стратегії у галузі освіти, орієнтованої на формування і розвиток у молоді навиків життя в інформаційному суспільстві, спрямоване на знаходження шляхів формування активної позиції майбутнього фахівця, становлення досвіду цілісного розуміння професійної діяльності, системної дії у вирішенні нових проблем і завдань.

В умовах нової освітньої парадигми стає аксіомою здатність до набуття знань, готовність використовувати їх на практиці у процесі виконання фахових і соціальних функцій. Значущими для професійної діяльності є наявність узагальнених вмінь, які забезпечують здатність вирішувати життєві та професійні проблеми, підготовку до спілкування у сфері інформаційних технологій і авторських наукових шкіл, готовність до постійного самовдосконалення.

Успішне розв'язання цих проблем пов'язується з реалізацією компетентнісного підходу до навчання, тобто спрямованістю педагогічного процесу на формування ключових (базових) і предметних компетентностей, які розглядаються як інтегрована, комплексна характеристика особистості в контексті сучасних соціально-економічних реалій. Це вимагає подолання

традиційних, когнітивних орієнтирів оновлення змісту, методів і технологій навчання, активізації внутрішніх потенційних можливостей людини.

Визначальними категоріями даного поняття є «компетенція» і «компетентність», розмаїття трактувань яких негативно впливає на успішну організацію навчально-виховного процесу в освітньому просторі вищої педагогічної школи. Водночас аналіз робіт провідних фахівців з проблеми професійної освіти (А.Л.Андрєєв, І.Я.Зимня, І.А.Зязюн, Н.Г.Ничкало, І.В.Родигіна, О.В.Овчарук, Дж.Равен, Є.С.Шишов та ін.) засвідчує, що в числі вимог до системи підготовки сучасного фахівця є забезпечення високого рівня його компетентності й мобільності як способу досягнення нової якості освіти. У сучасних умовах формування знань не є головною метою освіти. Зрозуміло, вони як одиниці освітнього результату необхідні, але не достатні для того, щоб бути успішним в сучасному інформаційному суспільстві, справедливо наголошує В.С.Ледньов [4, с.13].

Теоретичні та методичні засади формування професійної компетентності розкриваються в працях Н.М.Бібік, В.І.Бондаря, О.О.Деркача, В.О.Козирєва, А.Ф.Линенко, С.В.Литвина, В.І.Маслова. Значна питома вага праць цього спрямування відводиться висвітленню проблем професійної підготовки педагогічних кадрів, розвитку їх професійної компетентності (В.І.Богословський, А.К.Маркова, О.Я.Савченко, М.І.Сметанський та ін.). Водночас, проведене нами в межах дослідження опитування викладачів вищих педагогічних начальних закладів та науковців засвідчує, що, незважаючи на широку вживаність і значну кількість публікацій, однозначне розуміння поняття компетентність у переважній більшості респондентів відсутнє.

Мета статті полягає у визначенні сутності категорії професійної компетентності майбутнього педагога в системі його підготовки в умовах сучасного вищого навчального закладу.

Компетентність в теорії і практиці професійної освіти не завжди трактується однозначно. Так, на думку О.І.Пометун [6], компетентність – є

сформовані структуровані набори знань, умінь, навичок і ставлень, які дають змогу фахівцю визначати і вирішувати проблеми, що є характерними для певного напрямку професійної діяльності.

З точки зору Дж.Стернберга, - компетентність розглядається не тільки як властивість людини, але і в аспекті взаємодії людини і ситуації. Звідси компетентність є критерієм загально визнаного статусу, що дозволяє визначати окремі групи людей фахівцями. Водночас, трактуючи компетентності як банк накопичених у досвіді знань і вмінь, С.Я.Батишев наголошує, що вони є базою, основою всіх видів компетентностей [1]. Звідси система нормативних знань певної сфери діяльності визначає професійну компетентність.

У цьому аспекті А.К.Маркова стверджує, що педагогічна компетентність передбачає знання, уміння і їхні нормативні ознаки, які необхідні для здійснення цієї роботи, володіння психологічними якостями бажаними для її виконання, реальна професійна діяльність відповідно до еталонів і норм [5, с.256]. Цей показник поєднує не тільки знання, уміння і досвід, а й відповідну підготовленість до використання знань у процесі професійної діяльності.

Ознайомлення з відповідними науковими джерелами підтверджують, що, мають місце розбіжності в його трактування серед вчених педагогів, де нерідко компетентність ототожнюється з професіоналізмом, володінні методами та засобами діяльності, можливостями справлятися з поставленими завданнями; формами поєднання знань, умінь та навичок, які дозволяють ставити і досягати відповідних завдань. І компетентність нерідко пов'язується з інтегральною здатністю особистості та її готовністю до діяльності, що ґрунтується на знаннях і досвіді, набутих в процесі навчання і соціалізації та орієнтовані на самостійну і успішну участь у діяльності [6,7,8].

У той же час, Дж.Равен компетентність трактує як сформованість певних якостей, що виявляються в якості виконувати роботи [7]. У це поняття він вкладає здатність людини до ефективного виконання конкретній

діяльності в певній предметній галузі. Природу компетентностей вчений пов'язує з особистісними цінностями й інтересам людини, особистою зацікавленістю в тій діяльності, в яку вона залучена і реалізує.

З позиції експертів Ради Європи, «компетентність» є здатність особистості успішно пов'язувати потреби та виконувати поставлені завдання. Водночас, сучасні психологи стверджують, що природа компетентності іманентно передбачає діяльність, яка можлива лише в органічному поєднанні з проблеми, цінностями умотивованої особистісної зацікавленості. Звідси, цінності є основою будь-яких компетенцій.

Оскільки компетентність як складне особистісне утворення має комплексний характер, Європейські експерти пропонують наступні її структурні компоненти: знання, пізнавальні навички, практичні навички, відношення, емоційна сфера, система цінностей та етика, мотивація. [6]

Отже, компетентність має ґрунтуватися на комплексі вроджених задатків і набутих якостей людини (психологічні особливості індивіда, ціннісні та смислові орієнтації, набутий досвід, здатність до самовдосконалення). Вона, як бачимо, забезпечується органічним поєднанням особистісних якостей, знань, цілеспрямованої діяльності, здатності до самовдосконалення.

У контексті предмета нашої статті важливим є уточнення поняття «професійна компетентність», яке розглядається авторами по різному. Зокрема, з позиції Н.І. Пов'якель, професійна компетентність є інтегральна характеристика готовності людини до успішного розв'язання професійних завдань і своїх професійних обов'язків. На думку М.В. Кухарева [3], професійна компетентність охоплює сукупність якостей і властивостей особистості, що обумовлюється високим рівнем психолого-педагогічної підготовленості до діяльності, у нашому випадку до організації навчально-виховного процесу у навчальному закладі.

Професійна компетентність, з точки зору О.О.Деркача і В.Г.Зазикіна – це єдиний комплекс знань, умінь і навичок, психологічних особливостей (якостей), фахових позицій та акмеологічних варіантів.

У свою чергу, В.І.Маслов під професійною компетентністю вбачає готовність якісно виконувати свої посадові обов'язки на рівні світових вимог, що гарантує достатню ефективність фахової і громадської діяльності особистості.

Таким чином, компетентність у широкому розумінні розуміється нами як ступінь соціальної та психологічної зрілості людини, її готовність до певного виду діяльності, що дозволяє індивіду успішно функціонувати в суспільстві. У вузькому значенні – це комплексна характеристика інтегрованості індивіда в суспільну діяльність, що передбачає певну світоглядну й ціннісну його спрямованість.

У контексті предмета нашого дослідження необхідно зупинитися на сутнісних ознаках професійної компетентності. Узагальнення різних наукових джерел з проблеми дозволило встановити, що зазначене поняття не має однозначного трактування в теорії і практиці. Компетентність проявляється в умінні реалізовувати свої можливості в конкретних ситуаціях, має складну структуру, носить діяльнісний характер і орієнтована в перспективу, компетентність є динамічним утворенням. Виходячи з того, що професійна компетентність розглядається нами як комплекс якостей фахівця, основними її складниками є: компетентність у вузькій галузі професійної діяльності; компетентність у інваріантній галузі професійної діяльності; компетентність у загальнонауковій сфері, яка є базою для відповідної професії; компетентність у соціальній сфері; рефлексивна компетентність, що забезпечує готовність до систематичного оволодіння новими знаннями, комп'ютерною технікою, та умотивоване бажання до підвищення фахової майстерності.

Перераховані ознаки передбачають набір відповідних компетенцій. З нашої точки зору, термін «компетенція» має використовуватися для

визначення інтегрованих нормативних характеристик якості підготовки спеціалістів для ефективного здійснення освітнього процесу.

Характерно, що А.В.Хуторський пропонує використовувати ці поняття паралельно, але вкладаючи в них різний смисл. Так, він вважає, що компетенція є сукупністю взаємопов'язаних якостей особистості, які є необхідними для продуктивної дії по відношенню до певного кола предметів і процесів. А компетентність – це володіння людиною відповідною компетенцією, що включає особистісне ставлення до предмета діяльності [8].

Дещо інший підхід до кваліфікації компетентностей має місце у роботах О.В.Тряпіцина, який визначає такі їх види: ключові (компетенції необхідні для соціально-продуктивної діяльності); базові (характерні для певного виду діяльності); спеціальні (забезпечують розв'язання певної проблеми чи професійної задачі).

Групою німецьких вчених професійні компетенції розглядаються у статусі комплексної характеристики спеціаліста, який володіє необхідними знаннями, уміннями і здатностями для виконання своїх професійних функцій. Тобто ефективне використання комплексу якостей людини, яке дає змогу результативно виконувати функціональні обов'язки [6].

Отже, професійна компетентність фахівця являє собою комплекс особистісних якостей, придбаних знань, умінь і навичок, а також професійної спрямованості, на базі яких формуються необхідні компетенції, що, у свою чергу, стають основою функціональних компетентностей, котрі і формують професійну компетентність майбутнього фахівця. Інакше кажучи, компетенцію слід розуміти як задану вимогу, норму підготовки особистості, а компетентність – як фактично сформовані її особистісні і професійні якості та досвід діяльності. Останні акумулюють чітке визначення професіограмних вимог до конкретних видів діяльності (компетенція) і сформований вибір комплексу якостей і набутого досвіду, що забезпечують виконання професійних функцій.

Структура ключових компетенцій охоплює такі їх види, як учбові (власна траєкторія розвитку розв'язання освітніх і самоосвітніх проблем, здатність до синтезу, відповідальність за результати освіти, що здобувається); соціально-особистісні (наявність критичного мислення, усвідомлення механізмів, соціально-економічних явищ і процесів, сформованість основ загальної і професійної культури, активна життєва позиція); комунікативні (володіння декількома мовами, вміння захищати свої погляди і переконання, здатність до самовираження, толерантність до поглядів інших людей); компетенції співпраці (готовність до встановлення контактів і ведення переговорів, вміння працювати в команді, організовувати свою діяльність та приймати відповідальність, володіти навичками прогнозування); особистісно-адаптивні (уміння використовувати нову інформацію і комунікативні технології, гнучкість і наполегливість у діяльності, умотивована готовність до самоосвіти і самовдосконалення); дослідницькі (здатність отримувати, обробляти і використовувати інформацію, професійно здійснювати науковий пошук, та аналітико-синтетичну діяльність з різноманітними видами інформаційних матеріалів).

Таким чином, реалізація сучасної освітньої парадигми вимагає переосмислення змісту професійної підготовки фахівця на засадах компетентнісного підходу, в контексті яких особистість розглядається як мета соціального розвитку. Базова підготовка має забезпечити орієнтацію в широкому колі соціально-економічних і психологічних проблем, гарантувати професійну мобільність спеціаліста, здатність до творчого пошуку, формування професійно важливих якостей, готовність до систематичного самовдосконалення. Компетентнісний підхід спрямований на сприяння інтелектуального й культурного розвитку особистості, формування у неї здатності швидко реагувати на запити часу. Фахова компетентність в сучасних умовах набуває статусу гаранта успіху його професійної діяльності. Сучасна компетентнісно-орієнтована парадигма диктує кардинальне переосмислення нових завдань у системі підготовки і підвищення

майстерності фахівців, врахування життєвих стратегій, конкурентоспроможності, посилення гнучкості та мобільності їхньої соціальної поведінки.

Компетентнісний підхід до підготовки спеціаліста орієнтує не на проінформованість, а на вміння раціонального розв'язання актуальних професійних і соціальних проблем. Начальний процес має ґрунтуватися на оволодінні фаховим досвідом, а пізнавальна діяльність студентів виступати в якості інтегруючого фактора всієї системи професійної їх підготовки за схемою – від суб'єктивного досвіду до теоретичних узагальнень і знову до практики на більш високому професійному рівні.

Прогностичні пошуки механізмів удосконалення підготовки педагогічних кадрів на засадах компетентнісно-зорієнтованого спрямування передбачають визначення комплексу соціально-економічних та психолого-педагогічних умов успішної реалізації потенційних можливостей національної освіти в контексті її адаптації в освітній європейський простір.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Батышев С.Я. Блочно-модульное обучение / С.Я.Батышев. – М., 1997. – 187 с.
2. Булавенко О.А. Характеристика компетентности специалиста / А.О.Булавенко // Профессиональное образование. – 2005. - №4. – С. 9-12.
3. Кухарев Н.В. На пути к профессиональному мастерству /Кухарев Н.В. – М.:Просвещение, 1990. – 228 с.
4. Леднев В.С. Содержание образования: сущность, структура, перспективы / В.С.Леднев. – М.: Высш.шк., 1991. – 224 с.
5. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К.Маркова. – М.: РАГС, 1996. – 308 с.
6. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О.І.Пометун //

Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / За заг.ред. О.В.Овчарук. – К.: КІС. 2004. – С. 16-25.

7. Равен Дж. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация / Джон Равен. – М.: «Когито центр», 2002. – 396 с.
8. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. - №2. – С. 58-64.

Андриевский Б.М.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ СОВРЕМЕННОГО ПЕДАГОГА

Статья раскрывает структуру компетентности современного педагога, освещает основные направления совершенствования профессиональной подготовки выпускников высшего педагогического учебного заведения.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, компетенция, педагогические кадры.

Andriyevskiy B.M.

PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE MODERN TEACHER

The article reveals the structure of the modern teacher competence, highlights key areas for improvement of training of graduates of higher educational establishments.

Keywords: professional competence, competence of teachers.